

Světový a evropský systém bezpečnosti

*Ve smyslu dvoustranných styků mezi armádami, jehož důsledkem je i nedávno navázaná výměna informací mezi naší redakcí a redakcí polského vojensko-odborného časopisu *Myśl Wojskowa*, otiskujeme překlad článku prof. dr. Juliana Kaczmarka, který vyšel v č. 4/95 zmíněného polského dvouměsíčníku.*

Stále aktuálnější se stává myšlenka, že **bezpečnost má globální rozsah a obsahuje v podstatě všechny oblasti života. Kromě toho se všeobecně soudí, že bezpečnost je nejdůležitějším geopolitickým úkolem, a proto na prvním místě stojí politické rozřešení všech existujících konfliktů.**

Bezpečnostní politika nemůže být jen pasivní politickou silou, ale silou více zkoumající fakta a pak na ně reagující, **musí mít vlastnost předvídat.** O tom především rozhoduje dostatek včasných informací (předpovídání vývoje situace, tedy mít rozvinutý systém zpravodajských informací, prognostický a hodnotící) a také preventivní diplomacie. Zdrojem takových činností (jestliže má být politika účinná) musí být síla, která zabezpečí, že v případě selhání diplomatických cílů *musí agresor počítat s důsledky kolektivně odsouhlasené účinné intervence, samozřejmě i intervence vojenské.*

Dosud se politikům nepodařilo vytvořit ani světový, ani kontinentální systém bezpečnosti, který by uspokojivým způsobem garantoval stabilizaci a mír. Současný způsob postupu, třebaže je zaměřen na vytvoření účinného bezpečnostního systému, není efektivní, nachází se stále pouze ve fázi projektu. Dosud se nenalezlo systémové řešení, které by zajistilo účinné vyřešení různých krizových situací; také proto na zeměkouli existuje taková spousta konfliktů.

Po ústupu komunismu, který se jako zřízení v praxi neosvědčil, nastoupila destabilizace do té doby trvajících dvoupólového systému a začalo hledání nových vztahů včetně nacházení nového způsobu vyjádření bezpečnosti. Kromě hesel typu „nový světový řád“ přetrvává nedostatek konkrétních ustanovení a vztahů, neboť *svět se nachází ve stadiu transformace.* Je třeba předpokládat, že to *bude trvat nejméně několik desetiletí,* zvláště když naděje vkládaná v toto uspořádání je dosud mařena působením silových antagonismů - národnostních, etnických a náboženských.

O příčinách konfliktů

Existuje takové množství příčin konfliktů, že je nesnadné je všechny přiblížit v jednom článku. **Vzhledem k jeho cíli, kterým je definování základních příčin soudobých obtíží v řešení problémů bezpečnosti a cest k jejich překonání,** budou rozebrány pouze ty okruhy problémů, které se zdají nejdůležitější.

Myslím si, že základní příčinou vzniku většiny konfliktů **je příliš velký rozdíl životní úrovně** (např. roční důchod obyvatelstva na hlavu činí ve Švýcarsku 36 000 dolarů, kdežto v takovém Mosambiku jen pouhých 60). To má svůj odraz především ve stupni vývoje

civilizace jednotlivých oblastí na světě. *Zaostalost, v mnoha zemích přímo chudoba, je hlavní příčinou vzniku nejen rozporů vyvolávajících rozličná ohrožení, ale také ideji, které přesvědčivě odůvodňují vzniklé konflikty.*

Momentálně nelze odstranit existující ekonomické disproporce, svět může pouze usilovat o jejich zmírnění a v případě nebezpečí vzniku konfliktu se řídit podle zásady „hašení požárů“. To je velice nepříjemná situace, neboť **v nejbližší budoucnosti se úplně nepodaří uskutečnit myšlenky na mírově se rozvíjející svět.** V mnoha státech, především v zemích „třetího“ a „čtvrtého“ světa, narůstají a nadále budou narůstat (z důvodu hospodářské zaostalosti a z ní pramenící beznaděje) konfliktní situace a spolu s nimi i **nebezpečí nejen terorismu a lokálních konfliktů, ale také konfliktů regionálních, jejichž následky se mohou projevit v dalších světadílech. Lze, ba dokonce je nutno předvídat konflikty a působit proti jejich vzniku. Avšak jestliže se jim nepodaří zabránit, mělo by se usilovat o maximální omezení jejich rozsahu a následků a neprodleně o rychlé ukončení bojů.**

Dalším důležitým činitelem, který má vliv na vznik konfliktů, **je touha po moci.**

To, co nazýváme islámským fundamentalismem, jenž spatřujeme jako pohyb uvnitř velkého islámského světa, není jen revoluce chudoby a bídy, i když je jedním z jeho zdrojů, ale „revoluce kulturní, která se postavila proti zásadám žití a myšlení západních civilizací“.

H. Kremp¹⁾ tvrdí, že *myšlenky tohoto typu mohou být již v blízké budoucnosti striktně uvedeny v život.* Jejich důležitým, i když vůči islámu nevysloveným motivem je - jak mj. ukazuje americká publicistka B. Tuchmanová²⁾ - *usilování o návrat k dávne velikosti osmanského světa a navíc touha po moci. Ta má značný vliv nejen na události v islámském, ale v celém nás obklopujícím světě.*

Jedním z aktuálních příkladů výše zmíněného jevu je válka v Tádžikistánu, která i když má náboženský základ, není výlučně válkou náboženskou. **Zuří tam totiž bezohledný boj o moc.**

Boje započaly před čtyřmi lety, kdy přívrženci islámu pozbyli moci (po intervenci vojsk předchozí vládní garnitury), kterou drželi od jara 1992. Opozice byla zatlačena do hor a do Afghánistánu, kde se vytvořily silné partyzánské oddíly pod velením tamějších Tádžiků.

K eskalaci nenávisti docházelo stále více, a jak v takových oblastech často bývá, podle zásady „oko za oko, zub za zub“. Islámská vláda nebyla vládou demokratickou a zanechala po sobě množství obětí a spoustu nenávisti. Podobné jsou dnes zákulisní činnosti některých současných vlád.

Existuje také obava před **rozšířením islámského fundamentalismu na bývalé sovětské republiky, které mají ještě daleko ke stabilitě.**

Můžeme počítat s tím, že islámský fundamentalismus je po zhroutilí komunismu dalším uchazečem o vládu nad světem a že boj s ním, vzhledem k jeho používaným metodám (včetně terorismu), nebude snadný.

Skutečná příčina přející vyvolávání konfliktů je **nadměrné zbrojení.** Země, jako je Egypt, Jihoafrická republika a Brazílie, ale kromě toho i Indie, Pákistán a Izrael, se staly rozsáhlými zbrojařskými středisky. Střet nevyvinutých ekonomik a jejich velkolepých nároků i různé druhy extrémního nacionalismu spolu s náboženským fanatismem jsou zdrojem mezinárodních sporů, občanských válek a válek mezi různými státy, jakož i impulzem pro další zbrojení v mnoha státech Asie, Afriky a Ameriky. Tady je třeba s politováním konstatovat, že těmto státům prodávají zbraně vyspělé země. Hlavním motivem jejich postupu je (i když ne pouze) chuť zisku, ale také možnost mít vliv na vývoj politické situace v souladu se zájmem dané země exportující zbraně.

Jak je známo, v Evropě byly vytvořeny mezinárodní instituce (OBSE, Rada Evropy, EU, NATO, ZEU), které se přičiňují o snižování zbrojení a stabilizaci situace (což není vždy efektivní a ne vše se jim podaří, jako např. v bývalé Jugoslávii a v jižních republikách bývalého SSSR), kdežto v jiných oblastech světa se projevuje citelný nedostatek institucí podobného typu, a pokud přece jen jsou, pak jejich činnost je nepostačující.

Vytváření více rozhodovacích mechanismů zabráňujících nadměrnému zbrojení ve světovém měřítku je prvořadým úkolem. Jejich dosavadní malá působivost způsobuje, že ozbrojené konflikty dosud přetrvávají.

Velice závažnými pro regionální a celosvětovou bezpečnost se jeví léty nahromaděné spletité vztahy mezi lidmi (obyčeje a zvyky), které se všeobecně pokládají za přirozené, ale porušení jejich poměru může v určité oblasti velice ztížit udržení míru.

Za účelem osvětlení tohoto problému stojí zato citovat několik vět z článku nazvaného „Kiplingův úkol“³¹. Hodnocení v něm ukázané je jistě velice zjednodušené, avšak zdá se, že o něčem podstatném vypovídá. Autor článku cestoval letadlem s ruským plukovníkem, který se mu snažil vyjasnit spletitou turkmenskou politiku. Vyhrazoval si právo na svou anonymitu a tvrdil, že *Asie je Asie a Evropan tyto lidi nikdy nepochopí. „Já jim rozumím, protože jsem zdejší... Tady nikdy nebyla a nikdy nebude žádná demokracie. Stejně tak jako ostatně v celé Asii. Z jakého důvodu by měla být? Vždy tu vládli emirové, chánové, bejové a potom carští gubernátoři. Za komunismu se demokracie neučila. A čím byl vlastně první tajemník? - Gubernátorem! A kdo jsou současní vládcí Turkménie? Vždyť to jsou vlastně staří bejové! Ti neznají jiný způsob vlády. A národ si zvykl na to, že vždycky musel držet pusu. Takové to tady vždy bylo, takové je i bude...“*

K uvedenému hodnocení můžeme mít různé výhrady. *Není však možné popřít pravdu, která číší z obsahu této výpovědi - v politických vztazích je třeba zohlednit specifické rysy společnosti, které se dané události týkají.*

Evolution a demokracie

Z historických zkušeností vyplývá, že revoluce a války různého typu, jejichž cílem bylo uskutečnit radikální a převratné změny, nejenže nepřijal vyspělý svět, ale právě naopak - vždy vedly zpět. Změny v technice a technologii mohou probíhat skokově, ale přetváření lidského vědomí se od nepaměti nepodařilo takovým způsobem uskutečnit.

Proto se **vývoj v oblasti vědomí musí uskutečňovat evoluční cestou, na základě zkvalitňování vztahů mezi lidmi, které existují - tedy cestou jejich postupných změn. Jde o akceptování evolučního modelu změn, neustálé vysvětlování vzájemných pozic a hledání pokud možno alespoň částečných kompromisů.**

Svět potřebuje realizaci potřebných strategických výdobytků metodou „malých kroků“, která tlumí otřesy a dává větší prostor vyrovnání se s daným stavem a také dovozuje, jak to tvrdil Pomian, „hrát na všechny nástroje“.

Jako příklad můžeme mj. uvést Švýcarsko, ve kterém přibližně 70 % obyvatel hovoří německy, asi 20 % francouzsky, okolo 10 % italsky a asi 1 % retorománsky. Polovina obyvatel jsou katolíci a polovina protestanti. Dvě velkoměsta - Ženeva a Curych tvoří určující kosmopolitické enklávy. Hlavní město země, Bern, není největším městem a hlavním střediskem života v tomto státě. Země je rozdělena na 26 kantonů, které často figurují jako samostatné republiky. Výsledkem dlouhodobé spolupráce těchto kantonů bylo

vytvoření těsných vzájemných vazeb mezi nimi, které spojily zemi v jeden politický systém, podobně jako tomu bylo ve Spojených státech.

Podstata toho, co spojuje jednotlivé kantony v zemi, je jejich vzájemná spolupráce, a ne jazyk nebo náboženství. Zbývající rozdílnosti se překonaly a nadále překonávají, avšak mimo kantony. V opačném případě, kdy by nastal podobný stav jako v současné Jugoslávii, by i tato země mohla být zmitána častými občanskými válkami.

Je třeba též poznamenat, že v referendech, často ve Švýcarsku prováděných, se bere na zřetel nejen většina hlasů, ale také mínění většiny kantonů na danou záležitost, bez přihlídnutí k jejich velikosti. Kromě toho se hlas kantonů zohledňuje při tvorbě všech zákonů a právních předpisů.

Dosud platí, že demokracie, včetně četných nedostatků a vad, je forma zřízení, která nejenže zvítězila v souperení s komunismem, ale také potvrdila v praxi - je to základní forma zřízení na evropském a americkém kontinentě a na značné části zbývajících světadílů. Můžeme předpokládat, že se její rozsah bude rozšiřovat.

Přednosti tohoto zřízení jsou všeobecně známy, proto bych chtěl obrátit pozornost na **jeho slabiny v záležitostech týkajících se bezpečnosti.**

Demokracie a bezpečnost

Jednou ze základních zásad demokracie je preferování národního zájmu. A. Lake na otázku - ve kterém případě Spojené státy použijí síly - odpověděl: *Až to od nás budou požadovat naše zájmy*⁴¹.

Ne vždy však existuje jednota zájmů, a proto přetrvává velká spousta obtíží při řešení problémů a konfliktů. Takovým příkladem může být záležitost týkající se rozdílnosti státních zájmů, vzpomenuť v článku H. Krempa⁴². Autor mj. popisuje spor západních států, konkrétně Francie s Německem, o priority „východní“ politiky Evropské unie a opírá se o společný článek ministrů zahraničních věcí Německa a Francie, který má název *Německo a Francie - motor evropské integrace*. Kremp tvrdí: *Čteme-li tyto řádky (jedná se o výše uvedený článek), vychází nám výsledek jako na přemalovaném obraze. Vidíme původní obraz i ten nový. Francie a jižní země Evropské unie mají většinou starost o stabilizaci v oblasti Středozemního moře, ale mnohdy nedoceňují důležitější procesy, jako je např. rozšíření Evropské unie na východ.*

Z tohoto pohledu, tvrdí dále Kremp, *jsou možné spory o prioritu zájmů a z toho plynoucí přerozdělení financí, ty však nikdy nebudou dostatečně objektivní. Pro jižní evropské země to znamená nezbytnost zangažovat Evropskou unii pro jižní směr, především ohledně přílivu kapitálu a investiční činnosti v této oblasti. Španělsko a Itálie jsou velmi zadlužené. Francie nakládá s jižními státy jako se svými klienty a oblast Středozemního moře, především Alžírsko, pokládá za národní bezpečnostní pásmo, mající prioritu při zabezpečování stabilizace. Paříž by nebyla Paříží, kdyby nehrála mocenskou roli a nechtěla mít významný hlas na vytyčení hlavního kurzu Evropské unie.*

Středomořská oblast má pro celou Evropu a také pro Německo veliký význam. V popředí evropských zájmů v současné etapě, přinejmenším do té doby, pokud se demokratická revoluce neustálí, figuruje východ. Osud Ruska a jeho „blízkého okolí“ není tak docela neznámý, ale není rozhodnutý. Je tam jistá despotie a její realizace se může projevit velice citelně. Hroží katastrofa a dokonce, jak tvrdí H. Kremp, „zničující zemětřesení“ v případě

zhroucení ekonomiky a společnosti, nebo následkem případného rozsáhlého rusko-ukrajinského konfliktu. Tato priorita, kterou osobně pokládám za důležitější než Alžírsko, nebyla vůbec ve společném článku obou ministrů zahraničí uvedena. Pokud se nezmění stav věcí, můžeme snadno očekávat výsledky v podobě přelévání financí a případné aktivity v zájmu bezpečnosti.

Nezpochybnitelná přednost západní demokracie je v podnikání důležitých kroků pro sjednocení všech zemí. Zmíněné sjednocení má též svou negativní stránku: např. nedostatek takové jednoty neumožnil včas předejít občanské válce v bývalé Jugoslávii. Neuskutečnění jednomyslného a racionálního rozhodnutí způsobilo, že se otázkami bezpečnosti v západní Evropě zabývají tři organizace: Severoatlantický pakt (NATO), Západoevropská unie (ZEU) a Evropská unie (EU), zatímco takovými problémy se musí zabývat jedna a teprve za příslušnou dobu možná dvě organizace. Myslím si, že tyto potřeby budou naznačovat vývojový směr jmenovaných organizací.

Soudím proto, že kromě mnoha obtíží se bude vývojová tendence směřující k vytvoření celosvětového bezpečnostního systému postupně uskutečňovat za podpory přetvořené Organizace spojených národů, její Rady bezpečnosti a za pomoci nejsilnějších států.

Aby tak OSN mohlo v plné síle chránit bezpečnost, musí nejen vytvářet a provádět předvídatelnou politiku, ale také disponovat odpovídající silou, jak se vyjádřil poradce prezidenta Clintona, A. Lake: *Diplomacie beze zbraní je jako hudba bez hudebních nástrojů*. Jsem si vědom toho, že tento požadavek se bude setkávat, jak tomu bylo dosud, s různými překážkami ze strany mnoha států.

Co se týče zmíněných obtíží, je třeba předpokládat, že proces budování regionálního a celosvětového bezpečnostního systému bude trvat dlouho a určitě se neobejde bez komplikací. Zastávám takový názor, i když s jistou dávkou pesimismu, že na kontinentální úrovni bude tento proces probíhat lépe, zvláště na tom našem - evropském kontinentě.

V Evropě, jak je zřejmé, existují dvě koncepce. Ta, která v současnosti vystupuje do popředí, považuje za vedoucí instituci spíše Severoatlantický pakt (NATO), druhá koncepce upřednostňuje Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE).

Každá z těchto koncepcí má své kladné a záporné stránky a dnes je obtížné jednoznačně říci, které z nich jsou přesvědčivější a rozhodujícím způsobem převažující. Jistě si dokážeme představit mnoho pozitivních, negativních i zprostředkovaných scénářů řešení tohoto problému a umíme vybrat i nejpravděpodobnější variantu. Ty jsou konec konců uvedeny v různých publikacích.

Jak tedy dál?

Z těchto výše uvedených scénářů by byl za racionální a možný k přijetí takový, jenž zohledňuje decentralistický vývoj světa a zkouší vytvořit ne jeden, ale více kontinentálních bezpečnostních systémů. Může se například jednat o bezpečnostní systém Evropy, Ameriky a Asie.

Není třeba se pouštět do širokých polemik, avšak nutno zohlednit současné vývojové trendy. Bylo by třeba postarat se na našem kontinentě o to jak nejrychleji, tzn. v období jednoho až tří desetiletí, vybudovat federativní stát, Spojené státy evropské, který by zajistil bezpečnost našeho kontinentu. Obsahoval by všechny evropské státy (bez Ruska) a byl by vhodnými spojeneckými svazky svázán jak se Spojenými státy, tak i s Ruskem, přičemž USA a Rusko by se mohly stát pilíři bezpečnostních systémů ve svých světadílech,

tedy v Americe a v Asii. Vytvoření těchto systémů, které by dobře spolupracovaly nejen mezi sebou, ale také se světovým bezpečnostním systémem, by mohlo upevnit mír na celém světě.

Literatura:

^{1/} H. Kremp: *Beben rings um Europa*, Die Welt, 20. 1. 1995.

^{2/} B. W. Tuchman: *Szaleństwo władzy*, Poznań, 1992.

^{3/} *Lekcja Kiplinga*, Gazeta Wyborcza, 13.-14. 3. 1993.

^{4/} A. Lake: *Macht und Diplomatie der Vereinigten Staaten*, Europäische Sicherheit č. 4/1995.

^{5/} H. Kremp: *Beben rings um Europa*, Die Welt, 20. 1. 1995, s. 4.

* Rozdělení podle sociologa Walta W. Rostowa, který za „první“ svět pokládá nejvyspělejší státy světa, státy tzv. sedmadvacítky, za „druhý svět“ - ostatní kapitalistické státy, „třetím světem“ označujíc bývalé státy socialistické a „čtvrtým“ nejchudší státy světa.

(poznámka redakce)

JAL-

Domnívám se, že bychom neměli vycházet pouze z předpokladu, že jsme malí, a tudíž nemáme nárok chovat se suverénně, že nemáme nárok zajímat se o to, co se děje v jiných koutech světa. Někdy může nějaký stát udělat o trochu víc, než je obecně zvykem, a třeba tím přispět k tomu, aby se něco posunulo kupředu. Norsko není o nic větší než my, a přesto to bylo ono a jeho politici, kteří se zasloužili o mír na Blízkém východě.

*Z rozhovoru s Václavem Havlem,
Týden č. 46/1995.*